

Itinerari de la vall de Gausac
Guia del professorat

Índex

1. PROPOSTA DIDÀCTICA DE L'ITINERARI DE LA VALL DE GAUSAC	1
1.1 Objectius específics	1
1.2 Metodologia	2
1.3 Treball previ i posterior a la sortida	4
3. VEGETACIÓ PRESENT A L'ITINERARI	5
3.1 Característiques generals	5
3.2 L'alzinar	6
3.3 La pineda	7
3.4 Vegetació de ribera	8
3.4 Conreus i arbres fruiters	8
4. HIDROGRAFIA	9
4.1 El sistema de torrents que afecta el nostre itinerari	9
4.2 La font de l'Ermetà	10
5. ASPECTES HUMANS DE LA SERRA DE COLLSEROLA	11
5.1 Assentaments humans a la serra de Collserola	11
5.2 Patrimoni arquitectònic	12
5.2.1 Forn de Sant Adjutori	12
5.2.2 Ermita de Sant Adjutori	13
5.2.3 Can Borrell	14
5.2.4 La Torre Negra	15
6. BIBLIOGRAFIA	17

1. Proposta didàctica de l'itinerari de la vall de Gausac

La intenció a l'hora de fer la guia del professorat de l'itinerari de la vall de Gausac no és oferir un diagnòstic complet del municipi de Sant Cugat del Vallès ni de la serra de Collserola; ja hi ha altres guies publicades que ofereixen molt bé aquesta visió. La intenció és oferir al professorat una breu explicació dels aspectes didàctics que pretenem treballar en aquesta sortida. Per tant, en aquesta guia podeu trobar petites referències als punts que hem cregut que mereixen un especial interès.

1.1 Objectius específics

L'aprofitament i aprofundiment del treball que es durà a terme a l'itinerari dependrà de la importància que el professorat hi vulgui donar dins el curs escolar. L'objectiu general de la sortida és la conscienciació ambiental de l'alumnat i el mètode utilitzat és el coneixement del medi. Els objectius i continguts didàctics que es treballen al llarg de tot l'itinerari es comenten a continuació:

De procediments.

- Reflexionar sobre les conseqüències d'un mal comportament a la natura.
- Conèixer com era una bòbila i com funcionava, i identificar les parts de la bòbila d'en Pahissa que resten dempeus.
- Observar les característiques generals del pi d'en Xandri, així com el seu procés de recuperació.
- Identificar quatre de les principals espècies arbustives de Collserola.
- Observar i descriure un bell exemplar de roure.
- Conèixer com era l'ofici de carboner mitjançant explicacions en una esplanada en la qual hi havia una carbonera.
- Observar i dibuixar l'ambient d'una riera i, en concret, dues espècies típiques (falguera i cua de cavall).
- Observar i descriure certs elements de l'ermita de Sant Adjutori i del Forn Ibèric.
- Explicar i descriure l'ús del pantà de Can Borrell connectat amb la bassa de Can Borrell i la masia de Can Borrell. Reflexionar sobre l'evolució de les activitats de les masies.

De fets, conceptes i sistemes conceptuals.

- Conèixer les conseqüències d'un mal comportament a la natura.
- Conèixer el funcionament de dos oficis antics: les bòbiles (de mitjans de segle) i les carboneres.
- Conèixer les característiques principals i els processos de recuperació del pi d'en Xandri.
- Reconèixer quatre espècies importants d'arbusts.
- Saber descriure com és un ambient de ribera.
- Conèixer les característiques principals de dos elements del patrimoni arquitectònic de la vall de Gausac (ermita de Sant Adjutori i Forn Ibèric).
- Conèixer el pantà de Can Borrell i la seva utilitat, lligat amb la bassa de Can Borrell i la masia de Can Borrell.

D'actituds, valors i normes.

- Respectar la flora, la fauna i els elements del patrimoni arquitectònic que es troben en el medi natural.
- Estar motivat i encuriósit per les restes històriques.
- Ser capaç de mantenir el silenci i l'ordre a l'hora de les explicacions.

1.2 Metodologia

Els objectius didàctics que s'han exposat són força amplis perquè siguin assimilats durant la sortida; el professorat és qui ha d'escollir quins conceptes vol aprofundir més. Per això, és molt important una reunió prèvia a la sortida amb l'educador/a-monitor/a a on s'establiran quines fitxes es volen treballar amb més profunditat.

La sortida té una durada d'una jornada escolar. Les diferents fitxes didàctiques del dossier de l'alumnat s'aniran fent a cada parada establerta. Hi ha activitats, però, que es poden dur a terme a l'aula; l'educador/a-monitor/a establirà, segons el nivell i el dinamisme del grup, quines activitats es poden acabar a l'aula.

L'activitat comença al punt d'inici de l'itinerari, a la plaça del Rotari. Els horaris són flexibles; la sortida es durà a terme entre 9 i 10 del matí, i l'arribada, al voltant de les 4 de la tarda a la mateixa plaça.

El nivell de dificultat és baix. La cronologia del recorregut, sense efectuar cap parada, és la següent:

0:00. Sortida des de la plaça del Rotari; a mà esquerra, ens trobem amb les runes d'una antiga bòbila, és la bòbila d'en Païssa.

0:25. Arribem al pi d'en Xandri, on prendrem el camí de la dreta, el qual voreja uns antics camps de conreus. Voregem el torrent de la Torre Negra, la qual es deixa entreveure a l'altra banda entre la vegetació de ribera. Prenem el camí de la dreta en l'encreuament següent i voregem el torrent de la font de l'Ermetà.

0:50. Continuem vorejant el torrent fins a arribar a la seva capçalera. A l'esquerra trobarem un camí que ens portarà a la font de l'Ermetà. Tornarem a agafar el camí que hem deixat per baixar a la font i ens endinsarem la serra de Can Borrell. Anirem pujant a la Serra fins a arribar a la carena. Carenejarem un bon tros fins a arribar a la urbanització Sol i Aire.

1:30. Seguint la pista forestal de Sol i Aire, arribem al pantà agafant una drecera a mà dreta de la pista forestal. Per arribar al pantà, haurem d'haver creuat el torrent de l'Arrabassada, també anomenat torrent del pantà de Can Borrell. Deixant el pantà de Can Borrell, ens endinsem a la serra que trobem a la nostra mà dreta, que és la serra de Can Gener. Carenegem la serra fins a arribar al seu final. Allí ens trobarem una petita explanada on es feia carbó: és l'antiga carbonera. A la seva esquerra, trobarem un camí que ens portarà fins a la riera de Sant Medir.

2:30. Si voregem la riera de Sant Medir uns quants metres i després la creuem, un camí ens portarà a l'ermita de Sant Adjutori. Seguint el camí, en un paratge on podem veure molts avellaners, trobarem les restes del Forn Ibèric. Per a continuar el nostre itinerari, hem de desfer el camí fins a la riera de Sant Medir, i la seguim fins a la masia de Can Borrell; abans haurem creuat el torrent provinent del Pantà de Can Borrell.

3:00. Voregem la masia per la part de la bassa i prenem el camí de Can Borrell, on podem observar molts conreus i arbres fruiters. Seguim el camí en direcció Sant Cugat, i poc abans d'arribar al pi d'en Xandri, podrem veure a mà esquerra unes vistes magnífiques sobre la Torre Negra i els seus rodals. Un cop arribem al pi d'en Xandri, el camí que ens queda és el mateix que hem pres per venir.

3:30. Arribem a la plaça del Rotari; fi de l'itinerari.

1.3 Treball previ i posterior a la sortida

Per tal de profunditzar més el contingut educatiu de la sortida, la implicació del mestre és clau. Cal que el professor faci una preparació prèvia a la sortida i unes conclusions posteriors.

Com a treball previ a la sortida es recomana treballar les normes bàsiques de comportament a la natura i la localització de Collserola. Les normes bàsiques de comportament a tenir en compte són les següents:

- Generar el mínim de deixalles a la sortida: evitar portar embalatges innecessaris.
- No deixar les deixalles al bosc, recollir-les en una bossa o portar-les dins de la motxilla.
- No recollir mostres de plantes, animals o materials sense el permís de l'educador/a-monitor/a.
- No molestar els animals de l'entorn ni arrencar plantes o flors.
- No provocar sorolls estridents o molestos.
- No encendre foc sota cap concepte, i, en especial, durant l'època de risc d'incendi, o sigui, des del 15 de març al 15 d'octubre.
- Per raons de seguretat de l'alumnat, no sortir del camí que indica l'educador/a-monitor/a ni tampoc avançar-lo/la.

És possible que alguns dels continguts didàctics de les fitxes no s'acabin d'omplir durant la sortida, és per aquest motiu que cal un treball posterior a la sortida.

3. Vegetació present a l'itinerari

3.1 Característiques generals

Abans de començar l'estudi de la vegetació que es pot trobar al llarg de l'itinerari, presentarem els diferents estadis vegetatius de qualsevol comunitat.

- **Estrat arbori:** els arbres són vegetals llenyosos de més de 5 metres d'alçada, formats per una arrel o sistema radicular i un tronc, del qual surten, a partir d'un punt més o menys alt, les ramificacions que formen la capçada. Els arbres formen un estrat arbori o més d'un, si hi ha arbres d'alçades diferents. Els estrats de vegetació situats per sota els arbres formen l'anomenat sotabosc.
- **Estrat arbustiu:** els arbusts són plantes llenyoses, però, a diferència dels arbres, no tenen un tronc únic, sinó que es ramifiquen des de la base, i no superen els 5 metres d'alçada.
- **Estrat lianoide:** les lianes són també plantes llenyoses amb la particularitat de tenir una tija enfiladissa. Per elevar-se necessiten el suport dels arbres i els arbusts. Per sota de l'estrat arbori, els arbusts i les lianes formen un o més estrat arbustiu i lianoide, respectivament.
- **Estrat herbaci:** les herbes solen ser plantes molt més petites, a vegades només d'alguns centímetres, i mai no tenen l'estructura llenyosa. Formen un estrat herbaci, que pot incloure des de moltes fins a gramínies.
- **Virosta:** la virosta (fullaraca i altres restes dels vegetals) i la capa superior del terra són l'hàbitat dels fongs, bacteris i altres organismes del sòl.

La vegetació que trobarem al llarg de l'itinerari pertany, com tot Collserola, al domini biogeogràfic mediterrani. Aquest es caracteritza per un fullatge perennifoli, un desenvolupament limitat de l'estat arbori, l'abundància i diversitat de les comunitats arbustives, i les adaptacions vegetals a l'economia de l'aigua i a la inflamabilitat de la vegetació. La vegetació potencial (aquella que podria haver-hi en un determinat lloc en funció de les seves característiques físiques) seria la de l'alzinar mediterrani típic, caracteritzat pel domini de l'alzina com a arbre i per l'existència d'un sotabosc dens de grans arbusts i lianes. La influència de l'home ha fet que avui la vegetació potencial sigui diferent de la real, ja sigui per la substitució de bosc en conreu i construccions, o bé per la intensa explotació dels boscos mateixos. Moltes alzines han estat tallades i han estat substituïdes per pins, arbres de creixement ràpid i poc exigents.

Trobem tres comunitats diferenciades al llarg de l'itinerari: l'alzinar més o menys esclarissat, la pineda i la vegetació de ribera.

3.2 L'alzinar

L'alzinar és molt extens i uniforme en tot el recorregut. L'única diferència és que aquesta comunitat pot presentar roures i pins en més o menys quantitat segons el grau de desenvolupament del bosc, i pot estar més o menys esclarissada.

L'alzinar que trobem al llarg de l'itinerari està força ben desenvolupat. En els racons on la humitat és lleugerament superior trobem alguns roures; cal assenyalar que al costat de la font de l'Ermetà hi ha un bell exemplar de roure. També, entre les alzines, trobem pins. Aquests pins tenen una alçada d'aproximadament uns deu metres, i, per tant, sobresurten de les alzines. L'absència de plançons de pins entre el sotabosc indica que hi ha un fenomen de competència per la llum. L'alzina és un arbre que crea molta ombra i el pi, en canvi, és una espècie heliòfila. Quan les alzines comencen a proliferar impedeixen el creixement de nous pins, ja que en interceptar gran part de la radiació solar, eviten pèrdues per evaporació i contribueixen així a mantenir un ambient força humit i ombrívol que el pi no tolera. La presència de roures al costat de l'alzina indica que aquesta vall té un grau d'humitat força elevat. La vall està encarada al nord, a l'obaga de la serra, i, a més, segurament, rep la influència de boires hivernals.

El sotabosc de l'alzinar està força ben desenvolupat. Hi ha un estat arbustiu constituït per arbustos i lianes. Les plantes enfiladisses han desenvolupat mecanismes per enfilar-se als arbres i obtenir la llum que no troben en estrats inferiors. En el sotabosc hi ha les espècies següents:

Estat arbustiu: marfull, aladern, fals aladern, arboç, bruc, lligabosc, arítjol, etc.

Estat arbori: galzeran, maduixera, etc.

Hem de tenir en compte que, en alguns trams d'alzinar, trobem espècies barrejades que són típiques de la brolla veïna. La brolla és un conjunt d'arbusts que mai no arriba a ser gaire dens ni gaire alt, i se situa als vessants on la llum i l'escalfor del sol arriben arran de terra. Les plantes que constitueixen la brolla estan especialment adaptades a les altes temperatures i a la sequera, i, per tant, tenen un aspecte sec i espinós. Les plantes que podem trobar en una brolla són la gatosa,

l'argelaga negra, el bruc, les estepes (blanca, negra i borrera), el romaní, la farigola, el cap d'ase, etc.

3.3 La pineda

La pineda més extensa i més desenvolupada que trobem al llarg del nostre itinerari és la de la serra de Can Borrell. Està formada per espècies de pi blanc i pi pinyer. La pineda mostra un sotabosc molt menys ufanós que l'alzinar i hi dominen les espècies que necessiten molta llum.

A l'inici de l'itinerari, podem veure un magnífic exemplar de *pinus pinea*; ens referim al pi d'en Xandri, que per la seva edat i alçada és un dels arbres singulars de Sant Cugat del Vallès. Està situat al camí tradicional que unia Sant Cugat i Barcelona. Aquest exemplar té una alçada de 23 metres, un perímetre del tronc a un metre del sòl de 3,20 metres, un diàmetre del tronc a un metre del sòl d'1,02 metres, i l'alçada de la ramificació és a 12 metres del sòl. Se li atribueix una edat de més de cent anys (en un estudi l'any 1997, se'n va calcular l'edat amb el mètode de la barrina de Pressler, el resultat del qual van ser 223 anys). S'anomena d'en Xandri perquè el propietari dels terrenys on es troba rep aquest sobrenom.

El febrer de 1997 va ser víctima d'un brutal atemptat en el qual van intentar serrarlo amb una serra mecànica, i també calar-hi foc. Els resultats són tres talls, el més profund (45 cm) dels quals va danyar els vasos conductors interns. Els treballs de recuperació del pi han estat complexos. En primer lloc, se'l va apuntalar perquè no caigués amb 16 puntals de fusta i 6 cables d'acer. Seguidament, es van netejar les ferides amb aigua i aire a pressió per eliminar els residus de combustió i les serradures a l'interior del tronc, i es va fer un empelt amb fusta viva per restablir la circulació pel tronc. Finalment, es van aplicar fungicides, insecticides i bactericides per augmentar-ne les defenses, i es van fer tractaments de millora i tractaments nutricionals al sòl.

Cal destacar que, als voltants de l'ermita de Sant Adjutori, s'hi troben uns exemplars de pins americans (*pinus ponderosa*) que foren plantats cap a la dècada dels cinquanta.

3.4 Vegetació de ribera

La vegetació de ribera és pròpia de fons de torrenteres i valls obagues. Es caracteritzen perquè les espècies que la conformen són caducifòlies i de fulles grans i tendres. Entre les espècies arbustives, cal destacar l'om, l'avellaner, l'àlber, el pollancre, el freixe i el vern. Al camí que va des de l'ermita de Sant Adjutori al Forn Ibèric es pot veure molt bé una comunitat força nombrosa d'avellaners.

En els indrets més humits i on l'aigua és de millor qualitat, hi ha cues de cavall i falgueres. En certes èpoques de l'any, en creuar la riera de Sant Medir, trobem una important comunitat de cues de cavall, així com de falgueres.

3.4 Conreus i arbres fruiters

Al costat de la masia de Can Borrell, i més exactament confrontant el camí de retorn al nucli urbà de Sant Cugat del Vallès, trobem una considerable extensió de camps de conreu, propietat de la mateixa masia. Els cultius que hi podem trobar són blat, ordi i civada. Entre aquests conreus, trobem arbres fruiters com pomeres, nogueres, figueres, ametllers, etc.

4. Hidrografia

4.1 El sistema de torrents que afecta el nostre itinerari

L'acció modeladora de les aigües en caure i discórrer pel terreny ha configurat un paisatge en què trobem des de carenes fins a valls, torrents i rieres. La xarxa hidrogràfica de Collserola consta d'un conjunt de rieres i torrents, que es poden dividir en tres xarxes hidrogràfiques importants: ens referim a la conca del Llobregat, la conca del Besòs-Ripoll i la conca del pla de Barcelona.

La conca del Llobregat recull torrents com el de la Santa Creu o la riera de la Salut. La conca del Besòs-Ripoll recull les aigües del sector més occidental de Sant Cugat del Vallès i desemboca al riu Ripoll primer i al Besòs després; és en aquesta conca on trobem la riera de Sant Medir o torrents com el de Can Gordí o el de la Torre Negra. Finalment, la conca del pla de Barcelona, que és la més modificada per l'acció de l'home, té la seva desembocadura a la Mediterrània directament.

Els torrents i les rieres que trobem al nostre itinerari desemboquen a la riera de Sant Cugat i, per tant, formen part de la conca del Besòs-Ripoll. A continuació, es descriuen els principals torrents i rieres que trobem.

A l'inici de l'itinerari, voregem uns quants metres la riera de Sant Medir. A l'alçada del pi d'en Xandri, quan prenem el camí de la dreta, ho fem seguint el torrent de la Torre Negra. Més endavant, en endinsar-nos a la serra de Can Borrell, baixem a la font de l'Ermetà, aquesta font és a l'inici del torrent de la font de l'Ermetà; el qual voregem en el seu tram inicial. Un cop arribem al pantà de Can Borrell, trobarem un torrent que discorre des del pantà fins a la riera de Sant Medir. Aquest torrent popularment és anomenat el torrent del pantà de Can Borrell, però a la cartografia rep el nom de torrent de l'Arrabassada o de les Monelles. Sortint del torrent de Can Borrell, carenegem una part de la serra de Can Gener. A la nostra dreta trobarem una altra vegada la riera de Sant Medir, la qual haurem de travessar per anar a l'ermita de Sant Adjutori. Un cop visitats l'ermita i el Forn Ibèric, seguirem la riera de Sant Medir per la banda esquerra en direcció a Can Borrell. Poc abans d'arribar a la masia de Can Borrell, trobarem l'encreuament del torrent del pantà de Can Borrell amb la riera de Sant Medir. Poc abans d'arribar al pi d'en Xandri, creuarem la riera de Sant Medir i la seguirem pel cantó dret fins al final del nostre itinerari.

4.2 La font de l'Ermetà

El fet que trobem diverses fonts a la serra de Collserola indica que l'aigua era abundant a la serra. Segons *El llibre-guia de Collserola*, podem trobar dues classes de fonts, les que ragen sempre i les que ho fan només en estacions de més pluges. Les que ragen sempre solen ser conseqüència de la circulació d'aigua per les diferents fissures i cavitats internes de les roques impermeables (granit). En les fonts del segon tipus, l'aigua de la pluja s'escola pel terreny permeable fins a trobar una capa impermeable; aleshores, l'aigua queda retinguda entre el sòl i una capa impermeable (argiles). Aquesta aigua subterrània surt a l'exterior en trobar una fissura en la capa impermeable. Per tant, en aquest tipus de font, l'aigua que hi raja fluctua segons la quantitat d'aigua de les pluges.

La font de l'Ermetà recull les aigües que porta el torrent de l'Ermetà. No raja gaire, però ho fa d'una manera constant durant tot l'any.

La font ha estat arreglada dues vegades, la darrera l'any 1987 per la penya Regalèssia. Cal destacar un magnífic exemplar de roure situat al costat de la font. També cal fixar-nos en la placa que hi ha col·locada, on hi ha escrit:

'Font de l'Ermetà. Fou trobada per un pastor i arreglada pel Rabadà'

En Rabadà al qual es refereix la placa és el propietari de l'indret, que és també el propietari de Torre Negra.

5. Aspectes humans de la Serra de Collserola

5.1 Assentaments humans a la serra de Collserola

Bòbila d'en Pahissa

Les bòbiles són les fàbriques on es modelen i couen peces d'argila destinades a la construcció, com les rajoles, els totxos, les teules, etc. A Sant Cugat del Vallès podem trobar bòbiles en funcionament, totalment mecanitzades, però també trobem restes d'antigues bòbiles on la construcció era manual, com el cas de la bòbila d'en Pahissa.

Actualment, el procés de fabricació de peces d'argila a les bòbiles ha canviat molt. Podem resumir els principals canvis que ha sofert aquesta indústria:

- El procés és totalment mecanitzat. Intervé maquinària com toros de càrrega, vagonetes per al transport, etc.
- Els motlles de fusta s'han canviat per motlles d'acer inoxidable.
- El combustible que alimenta el forn no és carbó vegetal, sinó un derivat del petroli, com el gas.
- El procés d'elaboració és molt més ràpid, abans trigava uns 12 dies, actualment, un dia com a màxim.

Aquesta bòbila va ser construïda als terrenys de la Torre Negra l'any 1940, però va deixar de funcionar l'any 1985. Les matèries primeres eren extretes dels voltants: l'argila s'agafava de la mateixa zona i l'aigua d'un pou proper. Hi treballaven entre 12 i 15 persones i els treballs eren efectuats a mà. La màxima producció era d'unes 40.000 peces al mes i aquestes eren venudes arreu de l'Estat i, fins i tot, a les illes Canàries.

Actualment, la bòbila està en ruïnes. Només queda en peu, encara que en mal estat, el forn circular de carbó on coïen les peces (que es pot identificar fàcilment per la xemeneia), i també els suports de formigó que eren els assecadors. Aquesta bòbila constitueix el testimoni d'una de les activitats més importants de Sant Cugat.

La carbonera

Prop del pantà de Can Borrell, hi ha una petita clariana on antigament hi havia una carbonera. Durant els segles XIX i XX, el carbó vegetal va ser molt més utilitzat que la llenya, ja que té un poder calorífic major (la llenya té un 50% de carboni i el carbó, un 80%), és més inert (inalterable pels agents externs, els insectes i els microorganismes) i, finalment, és més fàcil de transportar.

Per a fabricar el carbó vegetal, es construïa una pila de llenya coberta amb terra en una petita plana al bosc. La pila s'encenia per dins, però havia de cremar molt lentament, amb poc oxigen, fins a formar-se el carbó. El secret de la carbonera raïa a vigilar la combustió de la pila. Per això, el carboner havia de remenar la pila (enfilant-se per unes escales fins a dalt de tot de la pila) per controlar-ne la combustió. L'ofici de carboner era dur, ja que els carboners havien d'estar prop de la carbonera; sovint construïen cabanes, durant els tres o quatre dies que durava la combustió. A més, corrien el perill de caure dins la carbonera durant el procés de remenar-la.

El carbó vegetal era molt utilitzat, ja fos, en les indústries, les bòbiles o les llars.

5.2 Patrimoni arquitectònic

5.2.1 Forn de Sant Adjutori

Es tracta de restes d'un forn de ceràmica, la datació del qual és difícil d'establir. Tot i que podria ser d'època romana (II-I aC), els arqueòlegs que han realitzat les darreres excavacions (2000-2001) treballen amb la hipòtesi que podria ser molt més modern ja que aquest tipus de construcció és habitual entre els segles XVI i XVII.

El Forn de Sant Adjutori conserva la cambra del foc, de planta quadrada, i la graella superior. Aquest forn va ser trobat l'any 1963 per un grup del Centre Excursionista de Gràcia. Experts del Museu Arqueològic de Barcelona el consideren un dels millors conservats del país.

5.2.2 Ermita de Sant Adjutori

L'ermita és a la vall de Gausac a prop de l'antic camí de Sant Cugat del Vallès a Barcelona, o camí de Sant Medir. Els primers documents que esmenten l'ermita daten de finals de segle X. L'any 1120, l'ermita apareix amb el nom de Santa Maria de Gausac, com a pertanyent al monestir de Sant Cugat, tot i que rebrà el nom popular de Santa Maria del Bosc. Dos-cents anys més tard, en instal·lar-hi un altar dedicat a Sant Adjutori, la devoció popular va canviar la denominació, però la documentació no utilitza aquest nom fins a finals del segle XVIII. Uns ermitans tenien cura de l'ermita, i a finals del segle XVIII aquest servei va ser encomanat a una dona. Per la documentació, se sabia que hi havia una edificació adossada a l'ermita i que servia d'habitatge als ermitans. Les darreres excavacions arqueològiques realitzades a l'indret han demostrat aquesta hipòtesi, així com l'existència d'una nau adossada a l'ermita al segle XVII, per ampliar la seva capacitat. En aquell moment, l'ermita original passà a ser el presbiteri de la petita església.

Al segle XVIII, el gremi d'hortolans de Barcelona va posar-se sota l'advocació de la Mare de Déu del Bosc i organitzava anualment un aplec a l'ermita amb gran èxit d'assistència. A més, des de Sant Cugat s'organitzaven processons fins a l'ermita: una el primer de maig i l'altra la segona pasqua.

L'any 1835, amb l'exclaustració i la fugida dels monjos del monestir, la capella de Sant Adjutori es va abandonar. Les dues imatges que hi havia, Santa Maria del Bosc i Sant Adjutori, es van traslladar a Can Jané. Només es va poder recuperar la imatge de la mare de Déu. Es tracta d'una talla romànica de fusta policromada d'uns 80 cm d'alçada, coberta d'una prima capa de guix. L'any 1940 va ser dipositada al monestir de Sant Cugat, i actualment es pot venerar a l'absis esquerre del monestir.

Segons una publicació sobre les masies i ermites de Sant Cugat (vegeu la bibliografia), la imatge, com la majoria d'imatges romàniques, té la seva llegenda que explica que va ser trobada miraculosament per un pastor que guardava un ramat de bous. El pastor, en veure com alguns dels bous s'apartaven dels altres i bramulaven molt fort, hi va acudir per veure què passava i els va trobar agenollats davant una imatge de la Mare de Déu. Tot seguit, va anar a explicar la meravella a Sant Cugat. Al lloc de la descoberta va ser construïda l'ermita.

Sant Adjutori és una construcció romànica de planta circular, sense absis i coberta amb una volta semiesfèrica. Abans hi tenia adossat l'habitatge dels ermitans, i encara s'hi conserva un tros de paret. Hi destaquen tres finestres en forma circular de doble esqueixada amb arc de mig punt a l'exterior. També cal destacar, a les parets, un fragment d'aparell d'espiga. La porta d'accés està situada al costat de ponent i la grandària actual es deu a les obres de ampliació que es feren al segle XVII, quan es va afegir una nau.

El mes de gener de 2002 s'ha presentat el projecte per a la restauració de l'ermita i el forn de Sant Adjutori, el projecte recuperarà aquest patrimoni cultural tan valuós i dignificarà el seu entorn.

5.2.3 Can Borrell

En els paratges de Can Borrell, és parada obligatòria el pantà de Can Borrell, així com la masia de Can Borrell i la bassa de Can Borrell.

Masia de Can Borrell

Aquesta masia està ubicada al fons de la vall de Gausac i és al bell mig del camí tradicional de Sant Cugat del Vallès a Sant Medir. Probablement és del segle XVIII. L'edifici actual es compon de tres parts, la casa dels masovers (el més antic), la casa dels propietaris i la casa actual.

Antigament, els propietaris de la masia conreaven les terres veïnes, tot i que puntualment també es van dedicar a l'explotació forestal. L'ús actual més important de la masia és un restaurant que és molt conegut a la comarca, tot i que també se segueixen conreant les terres veïnes amb una intensitat menor. El restaurant començava informalment amb berenars, esmorzars i begudes a excursionistes i visitants accidentals. La plena dedicació al restaurant, com la trobem actualment, és des de fa deu anys.

Can Borrell ha estat una fita en la diada de Sant Medir. Antigament, la casa obria les seves portes de davant i darrera perquè la gent pogués passar per dins la masia cap a Sant Medir. A la tornada de l'aplec, se solia fer ball a la masia.

El pantà de Can Borrell

La funció del pantà és la de recollir aigua que, posteriorment, és transportada a una bassa situada a la masia de Can Borrell, amb la finalitat de regar-ne els conreus. El

nivell de les aigües del pantà és molt variable, segons el règim de les pluges, però, actualment, l'acumulació de sediments al fons del pantà ha fet disminuir-hi el volum d'aigua. Cal destacar, que al pantà de Can Borrell, s'hi troben uns exemplars de gatell (*salix atrocinea*) que no són massa freqüents a la serra de Collserola.

Segons la publicació *Collserola pels 4 cantons*, el pantà de Can Borrell va ser construït per Josep Llopart l'any 1926 quan Josep Farràs era el propietari de Can Borrell. Té una llargada de 26 metres i una alçada de 7 metres. El mur de contenció de les aigües fa 1,7 metres d'ample i 67 metres de llargada. Al pantà hi podem trobar alguns rèptils i amfibis aquàtics com la serp d'aigua o la reineta, també alguns peixos com la carpa.

La bassa de Can Borrell

La bassa de Can Borrell és al costat de la masia i va ser construïda al mateix temps que el pantà. Actualment, la bassa encara és plena i rega els conreus de Can Borrell. Al voltant de la bassa podem trobar arbres fruiters i aviram. Davant la bassa hi ha una font d'aigua potable.

5.2.4 La Torre Negra

La Torre Negra és prop del camí de Sant Medir, en el límit de l'àrea boscosa i l'àrea de conreus. Es tracta d'una zona d'elevat interès paisatgístic i cultural.

La casa té el seu origen en una fortalesa del segle XI que va fer edificar l'Abat Ermengol del monestir de Sant Cugat, per defensar el monestir de les intrusions. Després de molts enfrontaments entre famílies, en el segle XVIII va passar a ser de nou propietat del monestir de Sant Cugat i a principis del segle XX va passar a mans privades. El nom de la casa prové de la tonalitat fosca de la pedra de la façana; s'anomena així ja des del segle XV.

L'aspecte de la masia no ha estat sempre el mateix. De fortalesa amb poques obertures que tenia en un origen s'ha anat transformant en l'aspecte actual, sobretot a partir del segle XV, quan la família propietària va decidir d'instal·lar-s'hi.

L'edifici consta de tres plantes quadrangulars de tres pisos d'alçada. Cal fixar-nos en la torre adossada, les finestres geminades i el portal d'entrada de punt rodó.

6. Bibliografia

Per a l'elaboració de la guia del professorat i el material de l'alumne/a s'ha utilitzat el material següent:

- ARRIBAS, R; PICAS, E. *Itinerari de les valls de Can Bell i Can Gordi. Estudi dels elements configuradors*. Sant Cugat del Vallès: Ajuntament de Sant Cugat del Vallès, 1989.
- BUSQUETS, J. *El meu llibre de Sant Cugat. Guia didàctica*. Sant Cugat del Vallès: Ajuntament de Sant Cugat del Vallès, 1995.
- BUSQUETS, J.; CARBÓ F.; MORENO, D.; PONSA A. *El meu llibre de Sant Cugat. Llibre de treball de l'alumne/a*. Sant Cugat del Vallès: Ajuntament de Sant Cugat del Vallès, 1993.
- CAMPRODON, J. [et al]. *El bosc. Un ecosistema i un recurs*. Barcelona: La Vola. Equip d'educació ambiental, 1994.
- CAÑAS, J.; MASCARÓ, J.; MUNUJOS, H. *Llibre guia. Parc de Collserola*. Barcelona: Patronat metropolitana del Parc de Collserola, 1995.
- CARBÓ, F.; RODRÍGUEZ P.; ROCA, J. *Collserola pels 4 cantons. 20 itineraris per Collserola a peu*. Sant Cugat del Vallès: Els 4 cantons, el Diari de Sant Cugat.
- CLUB MUNTANYENC SANT CUGAT. *Sender PR C-38. Un itinerari de Sant Cugat al coll de s'Erola o Una excursió al balcó de Barcelona*. Sant Cugat del Vallès, 1999.
- FONS DE L'ARXIU MUNICIPAL. *XII Ronda Vallesana Sant Cugat del Vallès - Collserola*. Sant Cugat del Vallès, 1991.
- PROVENÇAL, D. *Estudi sociològic de Sant Cugat del Vallès. Volum III*. Document no editat. Barcelona, 1981.
- TORTOSA, J.; FOJ, G. *Masies i ermites de Sant Cugat del Vallès*. Sant Cugat del Vallès: Ajuntament de Sant Cugat del Vallès, 1991.